

6. *Corothismus* (KOCH) C. PRESL — kručinkovec*)

Corothismus (KOCH in MERTENS et KOCH) C. PRESL Abh. Königl. Böhm. Ges. Wiss., ser. 5, 3: 567, 1845. — Syn.: *Genista* L. sect. *Corothismus* KOCH in MERTENS et KOCH Röhrlings Deutschl. Flora, ed. 3, 5: 92, 1839. — *Cytisus* L. sect. *Genistella* VIS. Fl. Dalm. 3: 269, 1850 p.p. maj. — *Genista* L. sect. *Stenocarpus* BENTHAM in BENTHAM et HOOK. fil. Gen. Pl. 1: 483, 1865 p.p. — *Cytisus* L. sect. *Corothismus* (KOCH in MERTENS et KOCH) BOISS. Fl. Or. 2: 48, 1872. — *Cytisus* L. sect. *Alburnoides* DC. emend. BRIQ. subsect. *Corothismus* (KOCH in MERTENS et KOCH) BRIQ. Cytises Alp. Marit. 158, 1894.

Lit.: SKALICKÁ A. (1967): Taxonomische Studie über die Arten der Gattung *Corothismus* (W. D. J. Koch) C. Presl. Preslia 39: 10–29. — SKALICKÁ A. (1968): *Corothismus procumbens* (W. et K.) C. B. Presl, kručinkovec poléhavý, na území ČSSR. Čas. Slez. Muz., ser. C, 7: 51–68.

Keře s větvemi poléhavými až vystoupavými, žebnatými. Listy střídavé, jednoduché, na sterilních větvích jednotlivé, na květonosných na kratičkých brachyblastech ve svazečcích po 3–6. Květy jednotlivé nebo po 2–5, vyrůstající zároveň se svazečky listů; květní stopky dlouhé, se 2 štětínovitými listenci. Kalich zvonkovitý, dvoupyský, dol. pysk nepatrně delší než horní, se 3 zuby, hor. pysk se 2 zuby; koruna sytě žlutá, lysá, pavéza šir. vejčitá, křídla podlouhlá, skrývající člunek, člunek tupý; tyčinky jednobratré; semeník chlupatý, čnělka zakřivená, s bliznou kulovitou, introrzní. Lusk podlouhlý, se 2–8 semeny. Semena s velkou strofiolou. — 8 druhů v j. a stř. Evropě a Malé Asii. — Entomogam.

1. *Corothismus procumbens* (W. et K.) C. PRESL — kručinkovec poléhavý Tab. 72/3

Corothismus procumbens (WALDSTEIN et KITABEL ex WILLD) C. PRESL Abh. Königl. Böhm. Ges. Wiss., ser. 5, 3: 567, 1845. — Syn.: *Genista procumbens* W. et K. ex WILLD. Sp. Pl. 3/2: 940, 1802. — *Cytisus procumbens* (W. et K.) SPRENGEL Syst. Veg. 3: 224, 1826. — *Corothismus myrtifolius* C. PRESL Abh. Königl. Böhm. Ges. Wiss., ser. 5, 3: 547, 1845. — *Cytisus kitaibelii* VIS. Fl. Dalm. 3: 269, 1850 p.p. — *Genista elliptica* KIT. Linnaea 32: 606, 1863. — *Cytisus decumbens* (DURANDE) SPACH var. *procumbens* REICHENB. Ic. Fl. Germ. 22/1: 8–9, 1869. — *Genista kitaibelii* (VIS.) JANKA Term. Füz. 8/2: 62, 1884. — *G. pedunculata* L'HÉR. subsp. *procumbens* (W. et K.) GAMS in HEGI III. Fl. Mitteleur. 4/3: 1207, 1924. — *Cytisus procumbens* (W. et K.) SPRENGEL var. *kitaibelii* (VIS.) STOL. et STEFANOV Fl. Bälq., ed. 3, 635, 1948.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 130 (ut *Cytisus ratisbonensis* SCHAEFF.). — Fl. Exs. Reipubl. Social. Českoslov., no 1531. — Extra fines: DÖRFLER Iter Turc., no 125. — Fl. Gall. et Germ. Exs., no 832. — Fl. Rom. Exs., no 1968. — SINTENIS Iter Orient., no 5201, 5202.

Keřík (20–)25–50(–80) cm vys. Větve chudě větvené, s 5–10 žebry, zelené, loňské s letorosty, hustě kratičce chlupaté, starší olysálé. Listy úzce obkopinaté, na vrcholu zašpičatělé, na sterilních větvíčkách (12–)16–22(–24) mm dl., (2–)3–5(–6) mm šir., na květonosných větvíčkách ve svazečcích po 3–5, nanejvýš dlouhé, (7–)9–11(–20) mm dl., 2–3(–4) mm šir., na líci lysé, na rubu a na okrajích přitiskle chlupaté. Květní stopky (5–)7–8(–10) mm dl., hustě přitiskle až ± odstále chlupaté, v hor. třetině se štětínovitými listenci. Kalich zvonkovitý, 4–5 mm dl., zelený, hustě, dlouze, přitiskle chlupatý; korunní lístky sytě žluté, lysé, pavéza na okrajích slabě dovnitř ohnutá, se zřetelnou žilnatinou, čepel ± 10 mm dl. a 8–9 mm šir., nehet 2 mm dl., křídla podlouhlá, tupá, člunek kratší než

křídla, rovný, na konci vzhůru zakřivený, tupý. Lusk podlouhlý, rovný, zploštělý, na vrcholu zašpičatělý, (15–)20–25(–30) mm dl., (3–)4–5(–7) mm šir., hustě přitiskle chlupatý. Semena ledvinovitá, ± zploštělá, 2–3 mm v průměru, tmavě hnědá, lesklá, se zřetelnou strofiolou. V–VI. Chf.

2n = 48 (ČR: 20. Jihomor. pah.)

Variabilita: Druh málo proměnlivý, i když byly v minulosti popisovány odchylky až do hodnoty druhu (*Corothismus myrtifolius* PRESL; holotypus uložený v herbářích PRC představuje nejběžnější morfotyp druhu *C. procumbens*). Odchylky spadají nejčastěji do rámce fluktuální variability nebo představují stanovištní ekomorfozy. Rozdíly jsou zejména ve vzrůstu rostlin, velikosti, zašpičatění listů a kvantitě jejich odění (*Cytisus procumbens* B. *microphyllus* A. et GR. Syn. Mitteleur. Fl. 6/2: 307, 1907 et *C. macrophyllus* A. et GR. l.c.). Listy jsou nejčastěji na rubu přitiskle chlupaté, existují však typy s olysálými i oboustranně chlupatými listy.

Ekologie a cenologie: Výslunná místa, vzácně v polostínu, nejčastěji na hlubších, minerálně bohatších půdách, zejména na černozemích, ale i na mělkých skeletových půdách typu rendzina. Je vázán převážně na karbonátové horniny, tzn. vápenec, vápnité slepence, vápnité slínovce, vzácně serpentinity (Mohelno). Vyskytuje se i v území silikátových hornin, ale pak zpravidla na sprašových sedimentech, výjimečně přechází i na granitoidní horniny. Nejčastěji ve společenstvech svazů *Festucion valesiaceae* a *Bromion erecti*, diagnostický druh asociace *Corothismo-Brachypodietum pinnati* VICHEREK et HOLUBOVÁ in VICHEREK et UNAR 1971 ms.

Rozšíření v ČR: Vyskytuje se pouze na Moravě v Panonském termofytiku, roztroušeně v pahorkatinách jz., j. a stř. části přibližně po Vyškov, vzácně severněji; v nížinách chybí. Jižní

*) Zpracovala A. Skalická

Moravou prochází sz. okraj areálu. Některé lokality zanikly v posledních desetiletích převážně zemědělskými zásahy. Δ — Mapy: SKALICKÁ 1968: 59.

T: 16. Znoj.-brn. pah. (roztr.), 17a. Dunaj. kop. (Dolní Dunajovice: Janská hora a Liščí kopec), 17b. Pavl. kop. (roztr.), 17c. Milov.-valt. pah. (roztr.), 20. Jihomor. pah. (roztr.), 21a. Han. pah. (roztr.).

Celkové rozšíření: Střední a jv. Evropa (ČR, Rakousko, Slovensko, Ukrajina, Maďarsko, Bosna, Srbsko, Bulharsko); izolované arely v Rumunsku a v horách s. Anatólie. — Mapy: SKALICKÁ 1968: 57.

Význam: Občas vysazován v zahradách, např. na skalkách. Z obsahových látek byly izolovány pyridinové alkaloidy (trigonellin aj.) a chinolizidinové alkaloidy (lupanin, anagyrin, cytisin a spartein).

7. *Genista L.* — kručinka*)

Genista LINNAEUS Sp. Pl. 709, 1753. — Syn.: *Genistoides* MOENCH Meth. Pl. 132, 1794. — *Scorpius* MOENCH l.c. 134. — *Voglera* G., M. et SCH. Fl. Wetter. 2: 480, 1800. — *Telinaria* C. PRESL Abh. Böhm. Ges. Wiss. Prag, ser. 5, 3 (1844): 566, 1845.

Lit.: SPACH E. (1844–1845): Revisio generis *Genista*. Ann. Sci. Natur.-Bot. 2: 237–279; 3: 102–158. — DOMIN K. (1937): Kritické poznámky o některých československých druzích z rodu *Verbascum*, *Echium* a *Genista*. Věstn. Král. Čes. Společ. Nauk, ser. math.-natur., 1937/8: 1–18. — RAUH W. (1942): Beiträge zur Morphologie und Biologie der Holzgewächse. Morphologische Beobachtungen an Domgehölzen. Bot. Archiv 43: 111–168. — FAUGERAS G. et PARIS R. (1965): Chimio-taxonomie des Papilionacées-Genistées. Mém. Soc. Bot. Fr. 44: 75–102. — GIBBS P.E. (1966): Revision of the genus *Genista*. Not. Roy. Bot. Gard. Edinburgh 27: 11–99. — BROWICZ K. (1970): Janowiec wolosisty (*Genista pilosa* L.) w Polsce. Roczn. Dendrol. 24: 5–25. — NEISCHLOVÁ E. et MÁJOVSKÝ J. (1970): Taxony z okruhu *Genista tinctoria* L. Biológia 25: 673–678. — NEISCHLOVÁ E. et KRESÁNEK J. (1972): Palynomorfologické porovnanie taxónov z okruhu *Genista tinctoria* L. Biológia 27: 63–72. — MURÍN A. et NEISCHLOVÁ E. (1973): Chromosomenzahlen einiger Taxa aus dem Verwandtschaftskreis von *Genista tinctoria* L. Biológia 28: 493–497. — NEISCHLOVÁ E. et MIHULKOVÁ K. (1974): *Genista campestris* Janka v západních Čechách. Zpr. Čs. Bot. Společ. 9: 26–27. — HENDRYCH R. (1975): *Genista campestris* Janka v západních Čechách neroste. Zpr. Čs. Bot. Společ. 10: 11–15. — CRISTOFOLINI G. et CHIAPPELLA L. F. (1977): Serological systematics of the tribe Genistae (Fabaceae). Taxon 26: 43–56. — AMBROZEK L. et CHYTRÝ M. (1990): Die Vegetation der Zwergstrauchheiden im xerothermen Bereich am Südostrand des Böhmisches Massivs. Acta Mus. Morav., sci. natur. 75: 169–184. — CHYTRÝ M. (1991): Phytosociological notes on the xerophilous oak forests with *Genista pilosa* in south-western Moravia. Preslia 63: 193–204.

Keře nebo polokeře s větvemi trnitými nebo bez trnů. Listy jednoduché, s palisty vytrvávajícími nebo opadavými, někdy ztmovatělými. Květy v hroznech na koncích letorostů nebo po 1–3 na kratičkých brachyblastech po stranách loňských větví; květní stopky krátké, se 2 listenci. Kalich do 1/2 rozdělený ve 2 pysky, hor. pysk se 2 velkými zuby, v stře zašpičatělými, dolní se 3 zuby; koruna žlutá; pavéza vejčitá, křídla podlouhlá, nehetnatá, člunek rovný, na konci tupý, delší než křídla; tyčinky jednobratré; čnělka dlouhá, zakřivená, blizna introrzní; semeník podlouhlý. Lusk podlouhlý, otvírající se 2 chlopněmi, ve švech neztlustlý, 2–10semenný. Semena \pm zploštělá, bez strofioly. — Asi 80 druhů; v Evropě na s. do nejjižnější Skandinávie, ve Středozeří od Kanárských ostrovů přes s. Afriku až po Malou Asii (Turecko, Libanon) a Zakavkazí, na z. Sibiři pouze po řeku Tobol. Některé druhy introdukovány i do Severní Ameriky, kde mohou zplaňovat (např. *Genista tinctoria*). — Entomogam. až Autogam.

Poznámka 1: Kručinky jsou velmi blízké čilimníkům; proto byly některé druhy řazeny k rodu *Genista*, jiné do rodu *Cytisus* s.l. Nejdůležitější charakteristické znaky našich druhů rodu *Genista* jsou jednoduché listy, hluboce dělený kalich ve 2 pysky se zřetelnými 5 zuby, blizna introrzní a semena bez strofioly. Na území ČR je kručinkám nejvíce podobný náš jediný zástupce rodu *Coroanthus* — *C. procumbens* (bližší viz u *Genista pilosa*).

Poznámka 2: U druhů je častý výskyt chinolizidinových alkaloidů sparteinu, retaminu, anagyrinu, cytisinu aj.

- 1a Všechny větve bez trnů, letorosty přitiskle chlupaté až olysálé 2
 b Loňské větve trnité, letorosty bez trnů, dlouze a \pm rovnovážně odstále chlupaté
 2. *G. germanica*
 2a Větve vzpřímené, listy (8–)10–40(–45) mm dl., 5–10(–15) mm šir., zelené, na líci lysé, na okrajích a na rubu řídce, \pm přitiskle chlupaté; květy v bohatých hroznech na koncích letorostů; lusky lysé 3. *G. tinctoria*
 b Větve poléhavé, listy (3–)5–10(–12) mm dl., 2–5 mm šir., na obou stranách přitiskle šedavě nebo stříbřitě chlupaté, později na líci olysálé; květy po 1–3 v paždí listů na loňských větvích, lusky chlupaté 1. *G. pilosa*

*) Zpracovala A. Skalická

Tab. 72: 1 *Chamaecytisus ratisbonensis*, 1a – květ zespodu, 1b – květ z boku, 1c – kalich, 1d – pavéza, spodní strana, 1e – plodná větvička, 1f – semeno. – 2 *Ch. virescens*, 2a – plod, 2b – semeno. 3 *Corothis procumbens*, 3a – list, 3b – kalich, 3c – pavéza, spodní strana, 3d – plodná větvička, 3e – semeno.

340 *Chamaecytisus*

